

Morgenbladets kronikk 13. juni 1949

ADVARSLENE FØR 9. APRIL

Av overlæge Johan Scharffenberg

ALMENHETEN er ennå sørgelig uvitende om årsakene til at Norge kunne bli hærtatt på en eneste natt, navnlig er dens vurdering av skyldfordelingen mellom henholdsvis vestmaktene og Tyskland og de norske statsmakter uholdbar fordi den bygger på ufullstendige opplysninger.

Skylden for denne uvitenhet faller for en vesentlig del på Utenriksdepartementet som har forsømt å offentliggjøre sitt materiale, og på Stortinget som ikke har krevd en norsk hvitbok svarende til den utmerkede svenske «Förspælet till det tyska angreppet på Danmark och Norge den 9. April 1940». En slik hvitbok er langt mer påkrevd enn en mengde fillerier i departementets og Stortingets publikasjoner.

En kan fristes til mistanke om at våre statsmyndigheter ikke ønsker den historiske sammenheng klarlagt med vitenskapelig objektivitet fordi de vil opprettholde legenden om Tysklands *eneansvar*. Regjeringen og dens parti ser kanskje også helst at spørsmålet om regjeringen Nygaardsvolds skyld skal gå i glemmeboken (det burde vært hovedspørsmålet ved valget i 1945, da ville det parti som i vårt land hadde det vesentlige ansvar for 9. april, neppe fått flertall i Stortinget).

Allerede fra 1939 var jeg kritisk innstilt overfor Regjerings utenriks- og forsvarspolitik, senere har jeg samlet opplysninger om okkupasjonens for-

historie, men dette er vanskelig for en privatmann som vesentlig er henvist til offentliggjort materiale.

Denne artikkel skal bare gjøre rede for de advarsler som menn i den *tyske motstandsbevegelse* gav om det forestående angrep på Danmark og Norge, men som ikke fant tiltro hos utenriksministrene dr. *Munch* i København og dr. *Koht* i Oslo.

Etter maktovertagelsen i 1933 undertrykte Hitler all offentlig opposisjon innenlands og begynte opprustningen. Fra Blomberg—Fritsch-krisen i februar 1938 var det klart at hans utenrikspolitikk kunne føre til krig. Det dannet seg en motstandsgruppe av høytstående militære og sivile embetsmenn. Den fredelige annekstjonen av Østerrike i mars 1938 styrket imidlertid Hitlers stilling. Under konflikten med Tsjekkoslovakia forberedte motstandsgruppen et statskup for å styrte Hitler, men Chamberlains og Daladlers kapitulasjon i München gjorde aksjonen umulig, og styrket ytterligere Hitlers stilling så han i mars 1939 kunne gjøre Bøhmen og Mähren til tysk protektorat uten motstand fra vestmaktene.

Så kom i 1939 striden med Polen og den annen verdenskrig. Etter Polens nederlag var det enge liten aktivitet på vestfronten. Motstandsbevegelsen ønsket å stanse krigen ved å ta makten fra Hitler, i nødsfall drepe ham.

Da okkupasjonen av Danmark og Norge, som et ledd i

krigen mot vestmaktene, ble endelig fastsatt våren 1940, søkte to av motstandsbevegelsens mest fremskutte menn å hindre gjennomførelsen ved advarsler til den nederlandske militærattaché oberstløytnant G. J. Sas og den svenske marineattaché kommandørkaptein Anders Forshell. 2. april 1940 undertegnet Hitler den endelige ordre om okkupasjon 9. april. Ved middagstid 4. april gav først Sas, så Forshell den danske marineattaché kommandørkaptein F. H. Kjølens opplysninger om planen. Den japanske marineattaché hadde også underrettet Forshell som 5. april 1940 sendte melding til sjefen for forsvarstabens underrettelsesavdeling (dok. 165 i den svenske hvitbok).

Kjølens som allerede før hadde sendt advarsler, underrettet straks minister Zahle, og denne sendte kurér med fly til København om ettermiddagen 4. april. Til den tyske legasjon i Oslo var det knyttet attachéer for hær, flåte og flyvåpen, men det var ikke en eneste norsk militærattaché i Berlin, skjønt generalstaben hadde ønsket det.

Kjølens underrettet personlig vår minister Scheel, men han ble motarbeidet av legasjonsråd Ulrich Stang som påstod at aksjonen ikke kunne være rettet mot Norge. Scheels telegram 5. april til Koht ble derfor langt mindre alvorlig enn Zahles telegrammer til Munch.

København og Stockholm synes å ha vært langt bedre un-

derrettet enn Oslo, og så lenge vårt materiale ikke er offentliggjort, må man spørre hvorfor det ikke var bedre samarbeid mellom de tre utenriksministrier.

Den svenske utenriksminister *Günther* hadde en telefonsamtale med *Koht* om formiddagen 8. april, men han nevnte ikke den svenske minister *Richerts* telegram fra Berlin 7. april: «Jag har det bestämda intrycket at vittgående aktion mot Danmark och Norge innom mycket kort tid, sannolikt inom de allra närmaste dagarna, är att förvänta» (nr. 180 i den svenska vitbok).

Sas, Forshell og Kjølse visste at advarslene stammet fra helt pålitelig hold i den tyske hærs overkommando (O.K.W.), og Kjølse meddelte dette.

Hvem var så kilden?

Richert opplyste i brev til den svenske kabinettsskretær *Erik Boheman* 5. april (mottatt i det svenske utenriksdepartement 6. april, nr. 163 i vitboken) at kilden var «en fanatisk antinazistisk tysk officer, som vid tidigare tillfällen spontant lämnat meddelanden av motsvarande art, vilka visat sig hava varit fullt riktiga».

Oberst Olof Sundell opplyste i sin gode bok «9. april» (1948, s. 132): «Den nämnda antinazistiska offcern var *Oster*, en av *admiral Canaris'* närmaste män».

Allerede 1946 hadde den danske journalist *Helge Knudsen* som i 1940 var *Berlingske Tidendes* korrespondent i Berlin, opplyst:

«Varskoet til Militærattachéerne i Berlin blev besluttet under en Samtale mellem Intelligencechefen, *Admiral Canaris*, hans Stabschef, *General Oster* og *Fregatkaptajn Liedig*, idet Formaa-

let med Advarslen var at opnaa at Hitler fik Rapporter om engelske Krigsskibes Tilstedeværelse udfør Norges Kyst, hvilket vilde tvinge ham til Afblesning, hvorved de tyske Generalers Tro paa hans strategiske Ufeilbarlighed vilde blive svækket».

Sannsynligvis var hensikten enda radikalere: de tyske skip skulle bli ødelagt av den danske, den norske og den engelske flåte, dette nederlag skulle lede til Hitlers fall og således stanse en krig som ellers ville føre til Tysklands undergang. Flere av de tyske militære autoriteter ventet tysk nederlag, derfor deltok de i motstandsbevegelsen, derfor fant de selv et slikt «forræderi» riktig for å redde Tyskland ved å styrte Hitler. I denne samvittighetskonflikt lot de seg lede av ekte fedrelandskjærlighet, ikke av hensyn til Danmark eller Norge.

Admiral Wilhelm Canaris var i 1940 sjef for en avdeling av etterretningstjenesten i O.K.W. («Amt Ausland Abwehr»), generalmajor *Hans Oster* var hans stabssjef, korvettkaptein *Liedig* hørte også til «Abwehr». Advarslene stammet således fra den best underrettede krets i den tyske hær.

Både *Canaris* og *Oster* hørte til motstandsbevegelsen hvis overhode var den tidligere generalstabssjef *Ludwig Beck*, de forsynte ham med opplysninger. *Beck* skjøt seg 20. juli 1944 da attentatet mot Hitler mislyktes, *Canaris* ble hengt 9. april 1945, *Oster* ble hengt samme dag i «Vernichtungslager» *Flossenbürg*.

Den tyske motstandsbevegelses historiker *Hans Bernd Gisevius* stod *Oster* særlig nær, og har gitt fengslende karakteristikk av ham og den eiendommelige *Canaris* i annet bind av boken «Bis zum bittern Ende».

Gisevius opplyser (II, s. 244 fig.) at både generaler og admiraler ventet at angrepet på Norge skulle mislykkes.

«I vår vennekrets dukket for første gang under krigen opp problemet om å meddele militære informasjonen videre. — — — En katastrofe for tyrannen avtegnet seg tydelig hvis — ja, hvis de andre virkelig visste hva det gjaldt. Noen av oss lo høyt ved overveien om englenderne ikke hadde vært oppmerksom på Hitlers forberedelser. Andre avviste det selv å spille skjebne. Hvis englenderne lot denne enestående chance gå tapt, da var de ikke til å hjelpe. Atter andre henviste til at et ved vår skyld fremkalt inngrep måtte koste tusener av tyske matroser og soldater livet. Et mindretall gjorde opp et motregnestykke: Ville ikke denne norske triumf tvangsmessig i overskuelig tid trekke etter seg det hundre- eller tusenfoldige av ofre og ødeleggelser? Burde vi ved dette overfall bare tenke på de tyske tap?»

Enighet ble ikke oppnådd. — — Det står fast at enkelte besluttet seg til det som de følte seg forpliktet til av sin samvittighet».

I København mottok utenriksminister *Munch*, admiral *Rechnitzer* og andre autoriteter advarselen med mistro. Kanskje var det bare en tysk krigslist —! Man kunne ikke tro at tyske offiserer ville gjøre et slikt forræderi —!

Det er ikke på det rene om *Koht* fikk vite hvor god kilden var, men selv i dette tilfelle ville han neppe blitt bedre seende når selv Rio de Janeiro-affæren 8. april ikke åpnet hans øyne. Han var blind helt til fienden hadde tatt alle Norges viktigste havnebyer.

Kjølse vurderte i den danske undersøkelseskommisjons møte 17. juli 1945 (det stenografiske referat s. 52 fig.) stillingen således:

«Overraskelsesmomentet var

kompromitteret, naar det viste sig, at vi havde modtaget Underretning. At vi kunde holde i alt Fald 1 & 2 Dage, er en militær Hypotese, men vi maa vel kunne betragte det som sandsynligt, og ved at holde blot disse faa Dage vilde vi have været medvirkende til, at Norge kunde faa mobilisert i Tide. Norge var *Maalet*, vi var *Midlet* til at naa *Maalet*, og at Norge trods sit elendige Militærapparat, som laa under, hvad vi kunde præstere, paa Grund af sin udmærkede strategiske Stilling havde overvældende Muligheder for at kunde afvise et Angreb, er sandsynligt, naar man ser paa Kæmpningene, nemlig at «Blücher» blev sænket i Oslo Fjord, «Karlsruhe» ud for Kristiansand, «Königsberg» ved Bergen, og vi ved dog, at de norske Kystbatterier ikke skød fra begge Sider. Vi mente gennem vor Mobilisering at kunne være medvirkende til, at Norge fik mobiliseret i Tide, og ved at

eliminere Overraskelsesmomentet og holde i to Dage kunde vi muligens faa Planen til at strande og derigennem ikke alene opnaa dette konkrete, men — — — på et tidlig Tidspunkt faa Hitlers Stjerne til at dale. Nu steg den til olympiske Højder ved, at Aktionen blev gennemført. Var den blevet stoppet i Tide, havde Situationen maaske ikke udviklet sig, som det er sket».

Koht har forsvart sin vantrø overfor meldingen 5. april med at en advarsel i desember 1939 hadde vist seg å være blind alarm.

I en lang samtale i København uttalte *Munch* at det i desember 1939 virkelig var forbedret en tysk aksjon, men han trodde at den var rettet mot Sverige.

Den ble visstnok stanset ved isforholdene.

Det er min overbevisning at Norge kunne vært holdt utenfor krigen ved en fast og virkelig «forutseende» utenriks- og forsvarspolitikk fra 1936 av.

Johan Scharffenberg.

Morgenbladet
13/6. 1949

2 (1-2)